

ეკონომიკური სანქციების გავლენა; ძეისი: „აშშ-ის სანქციები ირანის წინააღმდეგ“

მაია გიოგრაძე,
ნათია ფერაძე
თსუ სტუდენტები

რეზიუმე

თანამედროვე პირობებში სახელმწიფოები ხშირად იყენებენ ვაჭრობას საკუთარი საგარეო პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად. ვაჭრობის პოლიტიკურ იარაღად გამოყენების ერთ-ერთი სახე სანქციების დანესებაა. სანქციები გულისხმობს ეკონომიკის სფეროში არსებული საშუალებების გამოყენებას ერთი სახელმწიფოს მიერ სხვა ქვეყნის წინააღმდეგ, რათა დაარწმუნოს ეს უკანასკნელი, შეცვალოს საშინაო ან საერთაშორისო პოლიტიკა.

ნაშრომში გააანალიზებულია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაგალითი- მასშტაბური ეკონომიკური სანქციები ირანის წინააღმდეგ და მისი ეფექტი. კერძოდ, ჩვენი საკვლევი კითხვაა: რამდენად ეფექტური აღმოჩნდა აშშ-ის მიერ დანესებული სანქციები ირანის წინააღმდეგ?

კვლევის მიზანია, განსაზღვროს რამდენად ეფექტურია სანქციები პოლიტიკური კურსის შესაცვლელად. კითხვაზე პასუხის გასაცემად განვიხილავთ აშშ-ის მიერ ირანზე დანესებული სანქციების მაგალითს, რომლის საფუძველზეც, ავხსნით, თუ რატომ არ აღმოჩნდა აშშ-ის სანქციები ეფექტური საგარეო პოლიტიკის ინსტრუმენტი ირანის პოლიტიკური კურსის ცვლილებისთვის.

მეთოდოლოგია: კვლევა ლიტერატურულ მიმოხილვაზეა დაფუძნებული, ვიყენებთ აკადემიურ სტატიებს, ექსპერტთა დასკვნებსა და მედიის მიმოხილვას. ნაშრომი არის თვისებრივი, ძირითადი მეთოდი არის შემთხვევის შესწავლა, ე.წ. case study.

საკვანძო სიტყვები: სანქციების როლი, ირანის ეკონომიკა, ეკონომიკური შედეგი, საერთაშორისო ვაჭრობა, ეკონომიკური ბერკეტი.

შესავალი და ისტორიული ანალიზი

აშშ-სა და ირანის ურთიერთობები 1970-იან წლებამდე პოზიტიური დინამიკით ვითარდებოდა, თუმცა მას შემდეგ, რაც სამოცდაათიან წლებში ირანმა დაიწყო ნაკისრი საერთაშორისო ვალდებულებების დარღვევა ბირთვულ იარაღის შექმნასთან დაკავშირებით ხოლო ისლამისტმა რადიკალებმა 1979 წელს, თეირანში, ამერიკის საელჩოში, 52 ამერიკელი მძევლად აიყვანეს ერთ წელიწადზე მეტი დროით, ვითარება კიდევ უფრო დაიძაბა. აშშ 1980 წელს, ირანთან განცვიტა დიპლომატიური ურთიერთობები. სწორედ ამ დროიდან ამერიკის მხრიდან ირანის წინააღმდეგ პირველი სანქცია წესდება. პრეზიდენტმა კარტერმა აკრძალა ირანული ნავთობის იმპორტი და შემდეგ კი სრულებით განცვიტა მასთან სავაჭრო ურთიერთობები. თუმცა ტყვეების გათავისუფლების შემდეგ, ამერიკამ მოხსნა დაწესებული ემბარგო.

1983 წელს რეიგანის ადმინისტრაციამ ირანი გამოაცხადა ტერორიზმის მხარდამჭერ სახელმწიფოდ და შესაბამისად, ამერიკამ მოითხოვა ირანისთვის საერთაშორისო სესხების გაუქმება. მსგავსი პოლიტიკა სანქციებზე გაგრძელდა კლინტონის პრეზიდენტობის დროსაც, ხოლო 11 სექტემბრის ტერაქტის შემდეგ ტერორიზმთან ბრძოლის ფარგლებში ბუშის ადმინისტრაციამ კიდევ უფრო გაამკაცრა ირანზე დაკისრებული სანქციები.

პრეზიდენტი ობამა შედარებით მკაცრი აღმოჩნდა ირანის წინააღმდეგ სანქციებთან მიმართებით. 2010 წელს მან ირანული საკვებ პროდუქტებისა და ხალიჩების იმპორტი აკრძალა. მან ასევე წააქეზა სხვა ნავთობმომპოვებელი ფირმები, რომ ირანში შეეწყვიტათ ბენზინის გაყიდვა.. აშშ ისეთ უცხოურ საწარმოებს, რომლებიც თანამშრომლობდნენ ირანულ ბიზნესსექტორთან, აუკრძალა ამერიკული ბანკებით სარგებლობა. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ 2011 წელს ამერიკამ სანქციები დაუწესა ვენესუელის ნავთობკომპანიას იმის გამო, რომ ვაჭრობდა ირანთან. ამავე წლის თავდაცვის დაფინანსების კანონპროექტით ამერიკამ მიიღო გადაწყვეტილება, რომ გაეუქმებინა გარიგებები ისეთ ფინანსურ ინსტიტუტებთან, რომლებიც ირანის ცენტრალურ ბანკთან აწარმოებდნენ ბიზნესს.

აშშ-სთან ერთად, ევროკავშირის ქვეყნებმა ირანის წინააღმდეგ ეკონომიკური სანქციების შემოღებას დაუჭირეს მხარი და შეეცადნენ ამ გზით ირანის ბირთვული პროგრამებისთვის შეეშალათ ხელი. ნავთობპროდუქტებით ვაჭრობასთან ერთად, აკრძალვები ირანის ცენტრალური ბანკის მუშაობასაც შეეხო. გამკაცრებული სანქციებით, აშშ-ის ტერიტორიაზე ყველა ირანული სახელმწიფო აქტივი, მათ შორის, ირანის ცენტრალური ბანკის აქტივები დაიბლოკა. ამერიკამ შეწყვიტა გარიგება ყველა ფინანსურ ინსტიტუტსა და კომპანიასთან, რომლებიც ირანის ცენტრალურ ბანკთან ასე თუ ისე თანამშრომლობდნენ. აშშ-ის პრეზიდენტმა ასევე დაავალდებულა ყველა უცხოური კომპანია, რომელთა აქციებით ამერიკულ ბირჟებზე ვაჭრობენ, წარედგინათ დოკუმენტი, სადაც მითითებული იქნებოდა ირანულ კომპანიებთან მათი კავშირის არარსებობა. ევროკავშირის გადანყვეტილებით კი, აკრძალვები დანესდა ნავთობპროდუქტების როგორც შესყიდვაზე, ასევე ტრანსპორტირებაზე, მათთან დაკავშირებულ საფინანსო და სადაზღვევო ოპერაციებზე. აიკრძალა ირანში ექსპორტი ნავთობქიმიური კომპლექსების ტექნოლოგიური აღჭურვისთვის, შეიზღუდა დაბანდებები ნავთობმოპოვებაში და ერთობლივი პროექტები ირანთან. აშშ-ისგან განსხვავებით, ევროკავშირი არასდროს ყოფილა ირანთან მწვავე დაპირისპირების მომხრე. თუმცა, მას შემდეგ, რაც ირანის ბირთვული პროგრამა ამოქმედდა, ევროპელებმაც დაიწყეს ირანთან ურთიერთობის შეზღუდვა. საბოლოოდ, ევროკავშირის ქვეყნებმა მხარი დაუჭირეს ირანის წინააღმდეგ სრული ეკონომიკური ემბარგოს დანესებას, თუმცა კომპანიებს ადაპტაციისთვის დრო დაუტოვეს.

ევროკავშირისა და აშშ-ის სანქციები ირანს ძვირად დაუჯდა. 2013 წლის მაისისთვის ირანის ნავთობის ექსპორტი ყოველდღიურად 700 000 ბარელით შემცირდა. მაშინ როცა 2011 წლისთვის ირანი ყოველდღიურად დაახლოებით 2.2 მილიონ ბარელ ნავთობს ყიდდა საზღვრებს გარეთ. 2013 წლის დასაწყისში ირანის ნავთობის მინისტრმა განაცხადა, რომ სანქციები მხოლოდ ნავთობის გაყიდვის სექტორიდან ირანს ყოველ-

თვიურად 4-8 მილიარდი დოლარი უჯდება. 2011 წელს ირანის მთლიანი შემოსავალი ნავთობიდან 95 მილიარდი აშშ დოლარი იყო, 2012 წელს კი ეს მაჩვენებელი 26 მილიარდით შემცირდა. ნავთობიდან შემოსავალი კი ირანის სამთავრობო ხარჯების ნახევარია. ამასთანავე, ირანული ვალუტის ღირებულება აშშ დოლართან მიმართებაში 2/3-ით გაუფასურდა. ინფლაციამ კი 40% შეადგინა. 2012-2016 წლებში ირანმა \$160 მილიარდით იზარალა. ინფლაციამ 45% შეადგინა მაშინ, როცა 2000-2012 წლებში საშუალო მაჩვენებელი 15% იყო. უმუშევრობა კი 20%-მდე გაიზარდა. სანქციები გავრცელდა ყოველდღიური მოხმარების საშუალებებსა და ისეთ მნიშვნელოვან პროდუქტებზე, როგორიცაა მედიკამენტები (MACALUSO 2014) ამ მაჩვენებლების გათვალისწინებით, გასაკვირი არაა, რომ ირანმა ევროკავშირთან და აშშ-სთან მოლაპარაკებები დაიწყო სანქციების მოხსნასთან დაკავშირებით, რომლისთვისაც ირანს ბევრ დათმობაზე მოუწია წასვლა. (Zachary Laub, Julia Ro, Congressional Research Service, 2016)

2015 წელს შედგა ბირთვული გარიგება, რომელიც მიზნად ისახავდა ირანისთვის სანქციების შემსუბუქებას იმ შემთხვევაში, თუ ირანი შეწყვეტდა მისი ბირთვული ძალის გამოვლინებას. გარიგება შედგა. ამას შემდეგ მოჰყვა ე.წ. „პატიმრების ცვლა“ ამერიკასა და ირანს შორის. 2016 წელს კი ობამას პრეზიდენტობის ქვეშ მიღებული სანქციები ირანის წინააღმდეგ ამერიკამ სრულიად გააუქმა, თუმცა 2017 წლის აპრილში, ამერიკის ახალმა პრეზიდენტმა, დონალდ ტრამპმა წამოაყენა იდეა რომ გადაეხედა 2015 წელს დადებული ბირთვული გარიგებისთვის ირანის ტერორისტული რეჟიმის გამო და მალავე გააუქმა კიდევ ეს შეთანხმება.

2015 წლის ივლისში გაუქმებულმა სანქციებმა გააჩინა მოლოდინი, რომ საერთაშორისო იზოლაციიდან გამოსვლა სწრაფად ააყვავებდა ქვეყნის ეკონომიკას. თუმცა, რეალობა ბევრად უფრო რთული აღმოჩნდა.

სანქციების მოხსნამ ირანს გარკვეული სახის სარგებელი უკვე მოუტანა. კერძოდ, ნავთობის ექსპორტზე ემბარგოს გა-

უქმებამ ქვეყანას საშუალება მისცა გაეზარდა ნავთობმოპოვება 2010 წლის დონემდე, დაახლოებით 3,6 - 3,8 მლნ. ბარელი დღე-ღამეში. 2016 წლის დასაწყისისთვის ჰასან როუხანის მთავრობამ მოახერხა ინფლაციის დანევა რეკორდული 45%-დან 12, 6%-მდე. (Tradingeconomics.com, central bank of Iran, 2017)

თუმცა, მოლოდინის მიუხედავად, თვისებრივი გარდატეხა მაინც არ შეიმჩნევა. ქვეყნას ისევ აქვს ბიუჯეტთან დაკავშირებული პრობლემები, ნავთობზე დაბალი ფასები არ იძლევა დიდ შემოსავლებს. უცხოელი ინვესტორები ძირითადად საუბრობენ სამომავლო გეგმებზე, მაგრამ ამ ეტაპზე ირანში ფულის დაბანდებისგან თავს იკავებენ. მძიმეა სოციალური მგდომარეობაც. სიტუაციას ართულებს ის, რომ სანქციების მოხსნა არ ნიშნავს მათი უარყოფითი გავლენის დაუყოვნებლივ გაქრობას. (Tradingeconomics.com, central bank of Iran, 2017)

სანქციების ქვეშ ყოფნის დროს თეირანმა თითქმის მთლიანად დახარჯა თავისი ფინანსური რესურსი, რომლის გამოყენება შეეძლო ეკონომიკის განვითარებისთვის. სანქციების გაუქმების შემდეგ ირანს დაუბრუნდა წვდომა უცხოურ ბანკებში განთავსებულ თანხებთან, თუმცა ეს არაა საკმარისი ფინანსური მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, უცხოელი ინვესტორები და საფინანსო ინსტიტუტები კი ირანის ბაზარზე შესვლისგან თავს იკავებენ.

სანქციები არაა ირანის ეკონომიკური პრობლემების მთავარი წყარო. მათ მხოლოდ გააღრმავეს არსებული პრობლემები - მკაცრი კონტროლი სახელმწიფოს მხრიდან, სუსტი კერძო სექტორი, კორუფცია, კლანურობა და ნეპოტიზმი, რელიგიის ჩარევა ეკონომიკაში და გაბერილი პოპულისტური სოციალური პროგრამები.

სანქციების შედეგების შეფასება

შესაძლოა ვივარაუდოთ, რომ 2010 წლამდე ამერიკის მიერ დანესებული სანქციები ვერ ასრულებდა საკუთარ მიზანს, რადგან ირანი არ ამბობდა უარს იმ ქმედებებზე, რომლებიც მისი დასჯის მიზეზი იყო. რეალური ცვლილებებისაკენ ირანის

სწრაფვა გამოჩნდა 2010 წლის შემდგომ დაწესებული სანქციების შედეგად. შეგვიძლია გამოვკვეთოთ რამდენიმე ფუნდამენტური მიზეზი რის გამოც 2010 წლამდე არსებული სანქციები არაეფექტური იყო.

თავდაპირველ სანქციებს ვერ მოჰქონდა შედეგი, რადგან მოკლებული იყო საყოველთაო ხასიათს. დიდი ხნის განმავლობაში ირანის წინააღმდეგ სანქციები აშშ-ის პრეროგატივად რჩებოდა, შესაბამისად მას არ ჰქონდა ძლიერი ეფექტი, ხოლო მას შემდეგ, რაც საერთაშორისო ატომური ენერგიის სააგენტომ დაადასტურა ირანის მიერ ურანის საიდუმლო გამდიდრების შესახებ ინფორმაციის სიცხადე ევროკავშირი შეუერთდა გამკაცრებულ სანქციებს. (MACALUSO 2014). 2006 წელს სანქციების დაწესება დაიწყო გაერომაც. 2010 წელს აშშ-მ აკრძალვები დაანესა III ქვეყნებზე, რომლებიც ირანთან საქმეს დაიჭერდნენ, რითაც სახელმწიფოთა მთელი რიგი არჩევანის წინაშე დადგა ირანთან ვაჭრობასთან დაკავშირებით. 2012 წლიდან კი ევროკავშირმა სრული ემბარგო დაანესა ირანულ ნავთობსა და ირანისთვის სანავთობო ტექნოლოგიების მიყიდვაზე.

მნიშვნელოვანი გარემოება 2010 წლამდე დაწესებული სანქციების შემთხვევაში იყო მათი შემუშავების დროში გაწევა. სანქციებს ეფექტი შეიძლება ჰქონდეთ მაშინ, როდესაც მთელი ძალით ამოქმედდებიან, მზარდი სანქციები ნაკლებად ეფექტურია, რადგან ხანგრძლივ პერიოდში სანქციების სამიზნე სახელმწიფოს ხელისუფლება სწავლობს სანქციების უარყოფითი ეფექტების აცილებას (Ataev 2013).

შესაბამისად, საჭიროა სანქციების სწორი ინტერესთა ჯგუფთა წინააღმდეგ მიმართვა, რომლებსაც შეეძლებათ ხელისუფლებაზე ზეწოლა. ირანის შემთხვევაში, ავტოკრატიის პირობებში ამგვარი ჯგუფების გამოყოფა რთულია, რის გამოც სამიზნედ შეიძლება მთელი მოსახლეობა ქცეულიყო. მიუხედავად ამისა, პირველ ეტაპზე მოსახლეობაში სანქციებმა უკუშედეგი გამოიწვია, გამძაფრდა ნაციონალიზმის განცდა. გამოკითხვის მიხედვით, ირანის ბირთვულ პროგრამას 63% მხარს უჭერდა, ამასთან 54% აცნობიერებდა, რომ ამ პროგრამის გამო

ქვეყანა ზიანს განიცდიდა. სიტუაციის ცვლილება დროს საჭიროებს. ირანელები იწყებენ გაცნობიერებას, რომ ეკონომიკური პრობლემების მიზეზი მათი ხელისუფლების ქმედებებია. (Ataev 2013)

დასკვნა

სანქციონების პოლიტიკის ანალიზს შემდეგ დასკვნებამდე მივყავართ: ერთის მხრივ, სანქციები ყველაზე ეფექტურია, როდესაც მათ დამხმარე მექანიზმის ფუნქციას ვანიჭებთ და არ ვიყენებთ როგორც ცალკეულ გამოსავალს. მეორეს მხრივ, აშკარაა, რომ სანქციების ეფექტურობა იკვეთება მხოლოდ ისეთი სახელმწიფოების წინააღმდეგ, რომლებიც გარკვეულწილად პასუხისმგებლები არიან თავიანთი მოსახლეობის მიმართ. გარდა ამისა, გარკვეული მკვლევარების თვალსაზრისით, სანქციების ეფექტი უფრო გრძელვადიან პერსპექტივაშია აღქმადი და შესაბამისად, საჭიროა მოთმინება (პეტერსი, რ. 2017). სანქციებს გარკვეული ეფექტი გააჩნია, თუმცა ამ ეფექტის მასშტაბები მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული იმ ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მახასიათებლებზე, რომლის წინააღმდეგაც არის მიმართული აღნიშნული სანქციები.

აშშ-ის სანქციების, როგორც მისი საგარეო პოლიტიკური მიზნების იარაღის შეფასება ვერ იქნება დადებითი, მიუხედავად იმისა, რომ ირანმა მზაობა გამოხატა მოლაპარაკებებზე, შედეგი - ირანის ქცევა საერთაშორისო სისტემისა და აშშ-სთვის უსაფრთხო სახელმწიფოდ მიღწეულად ვერ ჩაითვლება. ამაზე მეტყველებს ბირთვული შეთანხმების დადების შემდეგ აშშ-ის მიერ ირანის წინააღმდეგ ახალი სანქციების შემოღება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. John Murray Brown, US extends Iran sanctions relief but warns on nuclear deal, 2017, <https://www.ft.com/content/336787ae-99e3-11e7-a652-cde3f882dd7b> (წვდომილი 2019 წლის 11, 01).
2. Tsvetana Paraskova, New Iran sanctions could send oil prices higher, 2017, <https://www.usatoday.com/story/money/energy/2017/10/14/new-iran-sanctions-could-send-oil-prices-higher/758959001/> (წვდომილი 2019 წლის 11, 01).
3. Ammann, Daniel. Why Sanctions Against Iran Will (Almost Surely) Fail. 2017. <https://www.huffingtonpost.com> (წვდომილი 2019 წლის 11, 01).
4. Balaam, Devid, და Michael Veseth. Introduction To International Political Economy. Upper Saddle River: Pearson, 1996.
5. Jones, Steve. „A History Of U.S. Sanctions Against Iran.“ www.thoughtco.com. 2017 წლის 3 ივნისი. <https://www.thoughtco.com/a-history-of-u-s-sanctions-against-iran3310088> (წვდომილი 2019 წლის 12, 01).
6. Levs, Josh. „A summary of sanctions against Iran.“ edition.cnn.com. 2012 წლის 23 იანვარი. <http://edition.cnn.com/2012/01/23/world/meast/iran-sanctions-facts/index.html> (წვდომილი 2019 წლის 12, 01).

THE IMPACT OF ECONOMIC SANCTIONS; CASE: "USA SANCTIONS AGAINST IRAN"

Maia Giorgadze, Natia Peradze;

PhD students of TSU

RESUME

Nowadays trade is often used by some states to achieve their own foreign policy goals. Trade as a mean of policy-making is imposing sanctions. Imposing sanctions implies coercive measures adopted by a country or a group of countries against another state or individual(s) in order to elicit a change in their behavior. In our work we analyze one of the most important example of economic sanctions on Iran and its outcomes. In particular, our research question is how effective the US imposed sanctions against Iran are?

The goal of the research: This research aims to determine the effectiveness of the sanctions policy. In order to answer our question, we review the example of the US-Iran relations in the field of trading and then try to explain why sanctions policy was not an effective instrument in the case of USA sanction against Iran.

Methodology: The study is based on literature review, using academic articles, expert opinions and official documents. The work is qualitative and the main method is the case study.

Key words: The role of sanctions, Economy of Iran, Economic outcome, International trade, Economic leverage.